

Дійові особи:

Герасим Никодимович Калитка — багатий крестьянин.

Параска — жінка його.

Роман — син їх.

Савка — кум Герасима, крестьянин.

Бонавентура — копач.

Невідомий — єврей.

Гершко — фактор¹.

Мотря — наймичка.

Клим — робітник.

ДІЯ ПЕРША

Я в а І

В хаті яку хвилину нема нікого;
входе Невідомий.

Невідомий. Нікого нема... Охо-хо-х! Трудно теперечки жить на світі. А через чево і трудно? Через того, що багато розумних понаставало... Усі торгують, а покупателі только глазами купують, і торгівлі нема — один убиток. Так я сібе видумал новую комерцію: хорошій будет гендель², ежели удасться... Попробуєм!..

¹ *Фактор* — маклер; професійний посередник в укладанні торговельних і біржових угод; посередник у розв'язанні побутових справ.

² *Гендель* (зневажл.) — торгівля, комерція з метою наживи, бариш.

Я в а ІІ

Роман і Невідомий.

Невідомий. Здрастуйте вам!

Роман. Здоров!

Невідомий. Це хата Герасима Никодимовича
Калитки?

Роман. Це.

Невідомий. А де ж сам хазяїн?

Роман. Вони в город поїхали, сьогодні повинні
бути назад.

Невідомий. Я з ним відался, і он сказав, щоб я
приїхав.

Роман. Може, й вони через годину будуть.

Я в а ІІІ

Ті ж і копач.

Копач. Ура! Тепер суд гласний, накриває жид-
ків часний! Хе-хе-хе!

Невідомий. А ви разлі часний? Не похоже.

Копач. Не та рожа? Ха-ха-ха!

Невідомий. Прощайте! Я навідаюся опісля, бо
у мене є діло до Смоквинова. *(Пішов.)*

Я в а ІV

Копач і Роман.

Копач. Ха-ха-ха! Заметь — це пройдисвіт! Я їх
багато бачив, у мене опит і практика. Я на них на-
смотрелся... Комановав зводом, так пров'янт і
фураж часто получав, знаю їх, да і они меня зна-
ють! Тепер літ тридцять в одставке, по світу вольно

я хожу і в очі сміливо усім гляжу... Стихи... Ха-ха-ха! А батько купчу й досі ще не совершив?

Роман. Ще в гóроді.

Копач. Хотів поздравити його з придобуттям земельки... А Прасковея Івановна?..

Роман. У попа.

Копач. Так! Торічелієва пустота... Хе-хе-хе! Ти цього не знаєш — це з фізики. В такому разі — адіо! К обіду я прийду. *(Пішов.)*

Я в а V

Роман, потім Мотря.

Роман. Наче і розумний, а дурний. Тридцять літ шукає кладів і голий став, як бубон, бо все на кладах, кажуть, прокопав... І все він зна — тільки нічого не робе. *(Іде до дверей і гука.)* Мотре, та йди-бо сюди!

Мотря *(за дверима)*. Чого там? Нема мені часу.

Роман. Та нам, мабуть, не буде часу і вмерти. Іди-бо! Зашиєш мені сорочку, геть розпанахав рукав, а мати десь пішли. Хочеться мені з Мотрею побалакати, то нема за чим у хату йти, так я нарешне розірвав рукав.

Входить Мотря.

Заший. *(Показує.)*

Мотря. Де це ти так розпанахав?

Роман. Зачепився за вила.

Мотря зашива, Роман її цілує.

Мотря *(б'є його кулаком)*. А це що? А тпруськи!

Роман. Хіба не можна? Ми ж восени поженимось, чула? Що батько казав?

Мотря. То тоді і цілуватись будемо, а тепер зась! Може, ще батько шуткував, а ти вже й губи розпустив.

Роман. Ні, це не шутки. І мати казала, і батько казав, що кращої невістки не треба.

Мотря. Уже зашила. Іди собі, я не маю часу теревені править, та он вже батько приїхали.

Роман. Батько? Справді.

Мотря вибіга.

Я в а VI

Герасим і Роман.

Герасим. А ви чого тут збіглись, роботи нема, чи що?

Роман. Та я розірвав рукав... Мотря зашила.

Герасим. А мати ж де?

Роман. Пішли до попа...

Герасим. Знайшла празник. Іди ж до роботи, бо там роти пороззявляють та й стоять. Нехай коней розпряжуть, а збрую¹ зараз однеси в комору, щоб якої реміняки не порізали на батоги.

Роман. Добре. Тут жид² якийсь питає вас і копач. (Вийшов.)

¹ Збру́я — предмети для запрягання або сідлання коней та інших тварин; упряж.

² Жид (застаріле) — те саме, що єврей.



Герасим *(один)*. Жид — то діло, а копач — мо-рока. Ху! Слава Богу, справився з ділами: совершив купчу, і земельки прибавилось. І бумага зелена, мов земля, укрита рястом!.. Ох земелько, свята земелько, Божа ти дочечко! Як радісно тебе загрибати докупи, в одні руки... Приобрітав би тебе без ліку. Легко по своїй власній землі ходить. Глянеш оком навколо — усе твоє: там череда пасеться, там орють на пар, а тут зазеленіла вже пшениця і колосується жито; і все то гроші, гроші, гроші... Кусочками, шматочками купував, а вже і у мене набралось: тепер маю двісті десятин — шматочок кругленький! Але що ж це за шматочок! Он у Жолудя шматочок — так-так, — однієї шпанки ходить дванадцять тисяч, чотири чи п'ять гуртів випасається скоту. Та що? Свиной одних, мабуть, з тисяча, бо то ж зимою тільки біля свиной шість чоловіка день при дні працює!.. І яким побитом Жолудь достав таку силу грошей — не зрозумію... Я сам пам'ятаю, як Жолудь купував баранців, сам їх різав, торгував м'ясом у різницях, а тепер — багатир. Де ж воно набралось? Не іначе, як нечистим путем! Тут недоїдаєш, недопиваєш, день при дні працюєш, жінка з діжі рук не виймає — і тільки ж всього-на-всього двісті десятин, а то ж, мабуть, і в десять тисяч не вбереш. Не спиться мені, не їсться мені... Під боком живе панок Смоквинов, мотається і туди й сюди, заложив і перезаложив, — видно, що замотався: от-от продасть або й продадуть землю... Ай, кусочок же, двісті п'ятдесят десятин, земля не перепажана, ста-

вок рибний, і поруч з моєю, межа з межею. Що ж, копиталу не хватає... Маю п'ять тисяч, а ще треба не багато, не мало — п'ятнадцять тисяч! Де ти їх візьмеш? Прямо, як іржа, точить мене ця думка! Де їх взять?.. Де?.. Хіба послухать жидка, піти на одчай, купить за п'ять тисяч сто тисяч фальшивих і розпускать їх помаленьку: то робітникам, то воли купувать на ярмарках... Мужик не дуже-то шурупає в грошах, йому як розмальована бумажка, то й гроші. Страшно тільки, щоб не влопатись... Обіщав жид сьогодні привезти напоказ. Може, це він уже й заходив. Цікаво дуже бачити фальшиві гроші.

Я в а VII

Савка і Герасим.

Савка. Здрастуйте, куме! Добре, що я вас дома застав.

Герасим. А навіщо ж то я вам так пильно потрібен?

Савка. Відгадайте! Шкода, не відгадаєте... Грошей позичте, куме! Карбованців з сотню, до Семена.

Герасим. Я ж кажу, що так!.. Виходить: недовго думавши — давай! Хіба у мене банк, чи що?

Савка. Та до кого ж ти і вдаришся? Жид злупе такого проценту, що ніяк не викрутишся потім.

Герасим. Хто ж тепер, куме, не лупить? Лупита дай.

Савка. То вже лупіть краще ви, куме, та дайте.

Герасим. Нема! Хоч носа відкрути, то й десятки зайвої не витрусиш — всі віддав за землю.

Савка. Де ж ті гроші, куме?

Герасим. Та Господь їх знає. Я сам не раз, не два над цим думав.

Савка. Чув я, що Жолудь нечисті гроші має, від самого, не при хаті згадуючи, сатани, то, може, й другі так саме достали... Тільки де ж вони з ним познайомились і як? От що цікаво! Вже ж і я не полохливого десятка, пішов би до нього в гості у саме пекло: надокучило отак раз у раз позичати, нехай би дав, іродів син! Чи душу йому, луципірові, треба, то нехай би брав, бо без душі, мабуть, легше, як без грошей. Я вам, куме, признаюсь, що сам ходив під Івана Купайла, як мені казано, на роздоріжжя... Повірите, звав, нехай Бог простить, Гната безп'ятого! Так що ж — не вийшов, тільки налякав.

Герасим. Цікаво! Розкажіть, будь ласка...

Савка. Знаєте, за третім разом, як я гукнув: вийди до мене, безп'ятий, я тобі в ніжки уклонюся, до смерті слугою твоїм буду!.. А він — і тепер моторошно — зайцем мимо мене — тільки фа! аж свиснув, та хо-хо-хо! То я тікав з того місця, мало дух з мене не виперло... Прости, Господи! Дві неділі слабів: бувало, тільки що шерхне, так увесь і затремтю, і волосся на голові підніметься. На превелику силу одшептала Гаврилиха.

Герасим. Не надіявся, куме, щоб ви такі сміливі були...